

Шевчук В. М.,
д.ю.н., проф., завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України, Заслужений юрист України

ТЕНДЕНЦІЇ ТА НОВІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ

У реаліях сьогодення особливої значимості набуває врахування основних тенденцій розвитку криміналістики та їх вплив на особливості формування криміналістичних знань для вирішення завдань, які постають перед органами кримінальної юстиції, в умовах інформаційної агресії в сучасному світі. Практика показує, що вирішення цих завдань передбачає запровадження ефективної системи протидії сучасній злочинності, воєнним злочинам, реформування кримінального і кримінального процесуального законодавства, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на удосконалення слідчої та судової практики в умовах воєнного стану, євроінтеграції та цифрових технологій.

Передусім, варто зауважити, що тенденції розвитку криміналістичної науки залежить від різних чинників, зокрема, серед них особливого значення набувають: 1) інтеграційні процеси та міждисциплінарний характер досліджень; вплив науково-технічного прогресу; 2) проблеми формалізації наукових знань; 3) поглиблення процесів технологізації наукових досліджень та процесу кримінального провадження; 4) запровадження сучасних цифрових технологій (ШІ, OSINT та ін.) та цифровізації кримінального провадження; 5) посилення суперечностей при взаємодії науки та практики; 6) активізація практичної спрямованості криміналістичних досліджень; 7) виклики та сучасні глобальні загрози суспільству [5, с. 234-246; 6, с. 9-20].

У таких умовах виникає необхідність формування криміналістичних знань відповідно до сучасних потреб практики. Тому сьогодні необхідно враховувати тенденції розвитку науки і завдання адаптації криміналістичних знань до умов війни, цифрових технологій та реформування вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів Європейського Союзу [6, с. 14].

Водночас, серед чинників, які сьогодні визначають пріоритети розвитку криміналістики та судової експертизи є впровадження в Україні воєнного стану в результаті повномасштабної збройної агресії Російської Федерації на території нашої країни. Це вплинуло на всі сфери життєдіяльності нашої держави, в тому числі і на діяльність органів кримінальної юстиції. На сьогодні одним із головних завдань України є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні таких злочинів. За таких обставин для ефективного судового розгляду таких воєнних злочинів, зокрема, як для судів України, так і будь-якого міжнародного суду основоположним є виявлення та документування доказів воєнних злочинів, але й встановлення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями країни-агресора та наслідками, що настали, тобто заподіяною шкодою [7, с. 5-12]. А саме головне – це забезпечення у подальшому успішного судового розгляду та притягнення до кримінальної відповідальності усіх осіб винних у цій війні.

Вбачається, що в сучасних умовах воєнного стану сьогодні криміналістиці притаманні такі риси: 1) розширення меж впливу криміналістики; 2) технологізація та інформатизація криміналістики; 3) уніфікація криміналістичних знань; 4) пріоритезація розслідування кримінальних правопорушень; 5) цифровізація криміналістики та судової експертизи, запровадження інновацій та активне застосування технологій штучного інтелекту та ін. [1; 2; 3; 4].

При цьому однією із визначальних тенденцій криміналістики в реаліях сьогодення є трансформація та розширення її предмета, що обумовлено прагненням науки до змінення

об'єктів, які вона вивчає. Водночас, на наш погляд, важливо зауважити, що трансформація криміналістичних знань, розширення предмета криміналістики та застосування криміналістичних рекомендацій у всіх сферах судочинства не призводить до появи нових об'єктів, які вивчаються криміналістикою [3, с. 44-62]. Адже об'єктами криміналістики залишаються, з одного боку – злочинність і кримінальні правопорушення, а з іншого – досудове розслідування, судовий розгляд та криміналістична профілактика сучасної злочинності. Трансформується злочинність – змінюються завдання криміналістики.

Вбачається, що трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану. Завдання криміналістики визначаються її соціальною функцією – сприяти своїми прийомами, методами і засобами протидії сучасній злочинності.

На сьогодні завдання криміналістики залежно від теоретико-пізнавальних і прикладних проблем можна поділити на три рівні: 1) завдання, спрямовані на удосконалення теоретико-методологічних засад криміналістики, формування та розвитку загальної теорії криміналістики; 2) завдання, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики, тобто науково-практичні розробки для розвитку теорії криміналістики і для практики правозастосування із врахуванням сучасних реалій сьогодення; 3) завдання, спрямовані на розроблення та впровадження криміналістичних інновацій у практику, а також удосконалення стратегії протидії злочинності засобами криміналістики [2, с. 11-27]. Мова йде про формування та необхідність розроблення нових напрямів у криміналістиці, зокрема, криміналістичної інноватики, стратегії криміналістики, воєнної криміналістики, цифрової, медичної, ядерної криміналістики.

Вбачається, що ці та інші важливі завдання можуть бути вирішені комплексно і системно, зокрема, шляхом удосконалення кримінального, кримінального процесуального законодавства та розроблення теоретико-методологічних основ

і науково-практичних рекомендацій по протидії сучасній злочинності, пов'язаних передусім із появою нових викликів перед системою кримінальної юстиції та необхідністю вирішення неординарних завдань в умовах воєнного стану та активних бойових дій на території України.

У контексті вищезазначеного вбачається актуальним не тільки приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів регламентації воєнних злочинів, так і діяльності з їх виявлення, документування та розслідування, а й формування ефективних криміналістичних рекомендацій щодо техніко-, тактико- та методико-криміналістичного забезпечення діяльності зі збирання та дослідження доказової бази воєнних злочинів в умовах інформаційної агресії в сучасному світі.

Враховуючи тенденції інтеграції та міждисциплінарного характеру формування системи наукових знань, що потребують досліджень воєнних злочинів, військових кримінальних правопорушень можна констатувати про формування воєнної криміналістики. Сьогодні спостерігаються спроби обґрунтувати концепцію воєнної криміналістики. Пропонується необхідність розроблення «воєнно-польової криміналістики», «воєнно-прикладної криміналістики» (В. В. Тіщенко, В. В. Білоус, Г. М. Григорян та ін.).

Зміст наукової концепції воєнної криміналістики мають входити ідеї та теоретичні положення про об'єкт дослідження, систему знань, зміст її окремих елементів, місце в системі наукового знання, значення для теорії та практики слідчої роботи, завдання подальшого наукового дослідження. *Об'єктом* вивчення воєнної криміналістики мають виступати закономірності збирання, дослідження та використання доказової інформації розслідування воєнних злочинів (військових кримінальних правопорушень), які вчиняються в районах воєнних дій, на територіях проведення бойових дій в умовах воєнного конфлікту.

У сучасних реаліях сьогодення серед головних завдань криміналістики постають власне проблеми розроблення, формування й застосування системи засобів, методів, прийомів

і заходів криміналістичного забезпечення протидії скоєнню воєнних злочинів та збирання доказів і забезпечення їх належного використання у судовому розгляді. Мова йде про відповідне криміналістичне забезпечення проблем документування та розслідування воєнних злочинів, що вчиняються військовими РФ. Комплексний характер таких проблем має охоплювати техніко-, тактико-, та методико-криміналістичні напрями забезпечення документування та розслідування воєнних злочинів.

Сучасні реалії війни в Україні вимагають від криміналістики удосконалення, розроблення та впровадження у практику систему криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, скоєних військовослужбовцями в умовах воєнних дій. Актуалізуються наукові дослідження методики розслідування злочинів проти основ національної безпеки України (державна зрада, колабораційна діяльність та ін.); розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні; розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги та незаконним перетинанням державного кордону України та ін.

Подальший розвиток криміналістики та судової експертизи в умовах інформаційного суспільства, цифровізації та воєнних реаліях сьогодення неможливо без широкого використання інноваційних та фундаментальних знань у сфері цифрових технологій, формування та розвитку нового напрямку, нової галузі – цифрової криміналістики [1, с. 74-80]. Це зумовлює особливої уваги розроблення іноваційних підходів до розслідування злочинів у кіберпросторі, застосування цифрових технологій та можливостей штучного інтелекту у виявленні, фіксації, розслідуванні воєнних злочинів, злочинів геноциду та інших злочинів, що вчиняються російськими окупаційними військами в Україні.

Вбачається, що процеси інтеграції та диференціації знань (природничих, технічних та юридичних) створили передумови появи інноваційних напрямів таких, як судова антропологія, судова токсикологія, судова генетика (криміналістичний ДНК-аналіз), судова археологія, судова хімія, судова біологія,

судова наркологія, судова психіатрія, судова фармація та ін. Мова йде не лише про криміналістику та судову експертизу, але й про формування системи судових наук, які відіграють важливу роль у зборі доказів і протидії злочинності.

Отже, криміналістика, інтегруючи сучасні досягнення науки й техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів і технологій, застосування яких покликано розв'язати складні практичні завдання, серед яких особливо значення набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Shepitko V. Innovative Methods and Technologies of Digital Forensics in the Investigation of War Crimes. *Criminalistics and Forensic Expertology: Science, Studies, Practice*. Vilnius, Brno, 2023. P. 74-80.
2. Shevchuk V. Current Issues of Criminalistics in Context of War and Global Threats. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 2022. № 28 (3). P. 11-27.
3. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан. Харків: Право. 2021. 448 с.
4. Когутич І. І. Про актуалізацію філософського аспекту розвитку загальної теорії та методології криміналістики. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. № 64. С. 35-48.
5. Шевчук В. М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми законності*. 2019. № 146. С. 234-246.
6. Шепітько В. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 9-20.
7. Шепітько В. Ю. Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення до європейських стандартів у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 5-12.